

Sami Borg and Risto Sänkiäho (eds.) (1995): *The Finnish Voter*. The Finnish Political Science Association, Tampere. 256 s.

Suomalaisen vaalitutkimuksen esittely kansainväliselle lukijakunnalle on ollut harvojen tutkijoiden varassa. Suomalaisesta vaalitutkimuksesta ovat kansainvälisillä kielillä kirjoittaneet lähinnä Erik Allardt 1950- ja 1960-luvuilla, Pertti Pesonen 1960- ja 1970-luvuilla, Risto Sänkiäho ja Elina Haavio-Mannila 1970- ja 1980-luvuilla ja Sten Berglund 1980-luvulta alkaen. Pertti Pesonen on tällä vuosikymmenellä palannut uudelleen vaalitutkimuksen pariin.

Yhden tai muutaman englanninkielisen, suomalaista politiikkaa käsittelevän vaalitutkimuksen ovat julkaisseet myös Dag Anckar, Lauri Karvonen, Kimmo Kuusela, Markku Laakso, Tuomo Martikainen, David Matheson, Tom Moring, Jan Sundberg ja Pertti Timonen. Siihen tarjonta loppuukin.

Runas kolme vuotta sitten käynnistettiin projekti, jonka tavoitteena oli julkaista englanninkielinen kirja suomalaisten äänestyskäyttäytymisestä. Hankkeeseen on osallistunut kahdeksan suomalaista politiikan tutkijaa, ja työn tulos ilmestyi viime syksynä nimellä *The Finnish Voter*.

Useimmat kirjoittajista käyttävät lähteinään haastatteluaineistoja. Perusaineistona on Pesosen, Sänkiähön ja Sami Borgin vuoden 1991 eduskuntavaaleista keräämä haastatteluaineisto, jonka analyysin tuloksia on esitelty vuonna 1993 ilmestyneessä *Vaalikansan äänivalta*-teoksessa. Vuoden 1991 haastatteluaineistoa verrataan valikoiden joihinkin vanhempiin aineistoihin. Borgin ja Sänkiähön artikkelit ovat osittain englanninkielisiä tiivistelmiä eräistä *Vaalikansan äänivalta*-kirjan jaksoista, mutta mukana on myös uusia analyyseja vuoden 1991 haastatteluaineistosta. Vuoden 1995 vaaleja kirjassa ei vielä analysoida.

Kirjassa ei ole ekologisten aineistojen analyyseja. Teoksen valtavirta edustaa suomalaisen äänestyskäyttäytymistutkimuksen tamperelaista koulukuntaa.

Kirjan alussa Pertti Pesonen esittelee Suomen puolueolojen kehityksen pitkää linjaa. Jakson ideana on antaa ulkomaisille lukijoille yleiskatsaus puolueiden vaalikannatuksesta toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Seuraavassa luvussa Itä-Euroopan vaalijärjestelmistä väitöskirjaa valmisteleva Kimmo Kuusela esittelee Suomessa käytössä olevaa vaalijärjestelmää, vertailee sitä eräisiin muihin vaalijärjestelmiin ja arvioi sitä useiden eri ominaisuuksien suhteen.

Jan Sundberg tarkastelee artikkelissaan kansanedustajaehdokkaiden asettamista, ehdokkaiden ominaisuuksia ja vaalikampanjointia. Puolueen vaalikampanjaan käyttämän rahamäärän ja puolueen vaalituloksen välillä ei Sundbergin mukaan ole erityistä yhteyttä. Sundberg ei kuitenkaan tarkastele ehdokkaiden henkilökohtaisen vaalibudjetin ja vaalituloksen välistä yhteyttä. Siellä rahan ja äänimäärän välillä on osoitettu olevan yhteyttä.

Risto Sänkiäho kuvaa suomalaisten sosiaalisten siddonnaisuuksien muutoksia ja analysoi politiikan keskeisiä vedenjakajia ('cleavages'). Vasemmisto-oikeisto-jako on hänen mukaansa edelleen keskeisin suomalaisen politiikan vastakkainasettelu, vaikka kansalaisyten luokkasamastuminen on vähentynyt. Varsinkin nuoremmat ikäpolvet samastavat itsensä pikemminkin ammatin ja tulotason kuin luokka-aseman perusteella. Luokkasamastumisen väheneminen on antanut puolueille uutta tilaa muuttua vähemmän ideologiseksi vaalikilpailupuolueiksi ('catch-all parties'). Sänkiäho ei kerro Elinkeinoelämän valtuuskunnan viime vuonna julkaisemasta *Epävarmuuden aika* -mielipideraportista, jonka mukaan yhteiskuntaluokkiin samastuminen on taas lisääntymässä.

Useimmissa suhteellista vaalitapaa soveltavissa Länsi-Euroopan maissa on käytössä niin sanotut pitkät listat. Äänestäjä antaa äänensä puolueen listalle. Joissakin maissa äänestäjä voi valita antaako hän äänensä puoluelistalle sellaisenaan vai jollekin määrätylle listalta löytyvälle ehdokkaalle. Vain harvoissa maissa suhteellista vaalitapaa sovelletaan samaan tapaan kuin Suomessa: äänestäjä antaa äänensä vain yhdelle vaaliin kuuluvalle ehdokkaalle. Suomalainen äänestäjä joutuu aina puolueen lisäksi päättämään, ketä ehdokasta hän äänestää.

Pertti Pesonen tarkastelee toisessa artikkelissaan juuri tätä kaksoisvalinnan problematiikkaa. Sekä vuosina 1983 että 1991 niukka enemmistö suomalaisista äänestäjistä näyttää pitäneen puoluevalintaa ehdokasvalintaa tärkeämpänä. Nuorimmat ikäryhmät sekä SMP:n ja joidenkin muiden pienpuolueiden kannattajat pitivät ehdokasvalintaa tärkeämpänä.

Sami Borg tarkastelee kolmessa kirjaan kirjoittamaansa luvussa äänestysosallistumista, erilaisia osallistumismotiiveja sekä poliittisen tehokkuuden tai voimattomuuden tunteen vaikutusta osallistumisaktiivisuuteen. Klusterianalyysin avulla Borg ryhmittelee suomalaiset äänestäjät asiaäänestäjiin, ehdokasäänestäjiin, intressiäänestäjiin, velvollisuusäänestäjiin ja puolueäänestäjiin. Samaa ryhmittelyä käytettiin menestyksellisesti jo *Vaalikansan äänivalta* -teoksessa.

Kyösti Pekonen analysoi kirjassa erästä mieliteemaansa, politiikan henkilölistitymistä. Nykyaikaisessa tiedotusvälinejulkisuudessa poliittisten johtajien persoonallisuudet ovat voimakkaasti esillä. Pekonen arvioi Suomessa sovellettavan vaalijärjestelmän niin ikään korostavan politiikan henkilölistitymistä. Puoluesamastumisen väheneminenkin korostaa johtajien persoonallisuuden merkitystä.

Kansalaiset jakaantuvat puoluekiinnittymisen ja johtajiin kiinnittymisen perusteella erilaisiin alakulttuureihin. Pekonen erottaa toisistaan passiivisen, puoluepoliittisen, populistisen politiikan ja karismaattisen politiikan alakulttuurit.

1980-luvulla poliittisessa keskustelussa otettiin käyttöön termi vanha ja uusi politiikka. Vanhaa politiikkaa kannattavat vanhemmat sukupolvet, ja se korostaa

työn ja pääoman välistä ristiriitaa. Nuorempien sukupolvien kannattamassa uudessa politiikassa ovat vastakkain perinteinen talouskasvu ja ympäristönsuojelu. Vanha politiikka tavoittelee elintason nostamista, uusi puolestaan korostaa avarammin elämän laatua. Vanha politiikka luottaa suuriin organisaatioihin, kun taas uusi politiikka on yksilöllisempää ja vaalii erilaisten vähemmistöjen asemaa.

Kirjan viimeisessä luvussa kommunismin kannatuksesta Suomessa viime vuonna valtiotieteen tohtoriksi väitellyt Kim Zilliacus tarkastelee vanhan ja uuden politiikan asemaa Vasemmistoliiton politiikassa. Vasemmistoliittohan on tehnyt selvän pesäeron kommunistiseen puolueeseen korostaen monia uudelle politiikalle ominaisia teemoja. Mutta Zilliacus osoittaa suuren osan Vasemmistoliiton kannattajakunnasta olevan sidoksissa kommunistiselta puolueelta periytyneeseen vanhan politiikan kulttuuriin.

Teoksen lopusta löytyy vielä Matti Wibergin kokooma suomalaisen vaalitutkimuksen bibliografia.

The Finnish Voter -kirjassa on monipuolisia kysymyksenasetteluja, mutta kirjaa ei siitä huolimatta voi pitää samanlaisena suomalaisen äänestyskäyttäytymisen yleiskartoituksena kuin sen amerikkalainen kaima *The American Voter* (1960) aikanaan oli Yhdysvalloissa. Haastatteluaineistoihin pohjautuvat analyysit kohdistuvat enimmäkseen vuoden 1991 eduskuntavaaleihin. Vertailut aikaisemmista vaaleista kerättyihin mielidetutkimustuloksiin ovat satunnaisia.

Kirjassa on monia äänestyskäyttäytymisen muutosta käsitteleviä kysymyksenasetteluja, kuten esimerkiksi: Onko äänestäjien liikkuvuus lisääntymässä? Ovatko puoluesamastuminen ja puoluepohjainen äänestäminen vähenemässä? Onko poliittinen kilpailu henkilölistityksessä? Tutkijoilla on vain kovin niukasti käytettävissä monia eri vaaleja koskevia aineistoja, joiden avulla äänestyskäyttäytymisen muutosta koskevia hypoteeseja voitaisiin testata. Joskus haastatteluaineistot antavat mahdollisuuden verrata kaksia eri vaaleja, joskus kolmea ja parhaimmillaan neljää eri vaalia.

Aineiston niukkuuden takia kirjassa ei voida lainkaan ottaa esille sellaisia kysymyksenasetteluja, jotka edellyttäisivät puolueiden tai hallitusten populariteettia koskevien aikasarjojen käyttöä. Tämän alan eteenpäin vieminen on Suomessa tällä hetkellä helsinkiläisen kansantaloustieteilijän (sic!) Martti Nybergin varassa.

Pesosen, Sänkiähön ja Borgin vuoden 1991 eduskuntavaaliaineisto koostuu hieman yli tuhannesta haastattelusta. Sänkiäho ja Borg esittävät eräissä taulukoissaan prosenttijakautumia osaryhmissä, joissa on vain runsaat 20 tapausta! Kansainvälinen kontrasti on valtava, kun joissakin muissa maissa hyvin toimivia dataarkistoja käyttäen analysoidaan kerralla jopa kymmeniätuhansia haastateltuja ja ajan trendinä on koota analyysia varten entistä suurempia aineistoja.

Kyselytutkimuksissa saadaan aina vastauksia vain niihin kysymyksiin, joita on esitetty. Käytettävän aineiston kapea-alaisuus voi aiheuttaa ongelmia. Risto

Sankiaho analysoi kirjassa suomalaisen politiikan vastakohtaisuuksia vuoden 1991 haastatteluaineiston avulla. Luvun perusteella ulkomainen lukija saa sen käsityksen, että suhtautuminen hyvinvointivaltion uudistamiseen ja julkisten tehtävien yksityistämiseen sekä suhtautuminen ydinvoimaan, pankkien valtaan ja pornografiaan ovat perinteisen vasemmisto-oikeisto -jaon ohella suomalaisen politiikan merkittävimpiä vastakkainasetteluja.

Missä ovat alueelliset vastakohtaisuudet ja puoluekannatuksen alueellinen erilaistuminen? Entä suhtautuminen kansainvälisyyteen tai perinteiseen talouskasvuun? Entä vanha ja uusi politiikka (vrt. Zilliacuksen analyysi Vasemmistoliitosta). Elinkeinoelämän valtuuskunnan 1980-luvulta alkaen kahden vuoden välein toistamat mielipidemittaukset antavat paljon paremman ja monipuolisemman kuvan suomalaisen politiikan vastakkainasetteluista ja niiden muutoksista kuluneen kymmenen vuoden aikana. Miksei näitä aineistoja ole käytetty *The Finnish Voter* -teosta kirjoitettaessa?

The Finnish Voter -teoksen ohut aineistopohja kertoo siitä, kuinka suomalainen vaalitutkimus alkaa jäädä jälkeksi monien muiden läntisten demokratioiden vaalitutkimuksesta. Meiltä puuttuu vaalien säännöllinen tieteellinen seuranta ja kerättyjen haastatteluaineistojen arkistointi myöhempää käyttöä varten. Esimerkiksi naapurimaassamme Ruotsissa julkaistut äänestyskäyttäytymisen yleiskartoitukset, kuten *The Swedish Electorate 1887-1968* (1972) ja *Svenska väljare* (1981) pohjautuvat laajempiin aineistoihin, ja se näkyy tuloksissa.

Erilaisia mielipidemittauksia kyllä teetetään nykyään enemmän kuin koskaan ennen. Varsinkin markkinatutkimuslaitosten tekemien mittausten analyysi jää tavallisesti tekemättä. Yliopistoissa on suuri joukko yhteiskuntatieteilijöitä, joilla määrärahojen supistuessa ei ole varaa laajojen joukkohaastattelujen toteuttamiseen. Samaa aikaan markkinatutkimuslaitosten pölyiset arkistot täyttyvät vanhoista mielipidetutkimuksista, joita ei riittävästi hyödynnetä.

Olisi hyvä, jos Suomeen saataisiin perustettua julkista käyttöä palveleva haastattelu- ja kyselytutkimusten arkisto, johon niin kaupallisten kuin muidenkin tutkimuslaitosten yhteiskunnalliset mielipidemittaukset tallennettaisiin. Monissa maissa, muun muassa Ruotsissa ja Norjassa tällaiset arkistot toimivat hyvin. Pääministeri Paavo Lipponen on Suomen Gallup Oy:n 50-vuotisjuhlassa viime vuonna antanut tukensa julkista käyttöä palvelevan mielipidemittausarkiston perustamiselle. Nyt olisi yhteiskuntatieteilijöiden taottava, kun rauta on kuumaa.

Haastatteluaineistojen arkistoinnin ohella Suomen vaalitutkimuksessa tulisi jatkossa panostaa vaalitulosten ekologiseen analyysiin. Kun vanhoja haastatteluaineistoja on vähän ja satunnaisesti ja aineistot ovat pieniä, on vaalitulosten ekologinen analyysi varteenotettava tapa saada tietoa menneisyydestä ja analysoida äänestyskäyttäytymisen pitkän linjan kehitykseen

liittyviä kysymyksiä. Ekologisella analyysillä on omat rajoituksensa, mutta niin on haastatteluaineistoillakin.

Haastattelututkimusten ongelmista kertoo muun muassa eräs Monitor-tutkimuksista löytyvä havainto. 1970-luvun lopulta alkaen suomalaisten enemmistö on kaikissa Monitor-tutkimuksissa ollut sitä mieltä, että radio- ja televisio-ohjelmien taso on laskenut. Ohjelmien taso on siis laskenut ja taas laskenut ja aina vain laskenut. Kummasta tämä kertoo enemmän, suomalaisista vai radio-ohjelmista?

Ehdottaisinkin, että valtio-opin valtakunnallinen jatkokoulutusohjelma tai jokin valtio-opin laitos voisi kutsua tanskalaisen Søren R. Thomsenin Suomeen pitämään ekologisen vaalianalyysin kurssia.

HEIKKI PALOHEIMO